

PERSONALITĂȚI DIN BUCOVINA

ION G. SBIERA – COORDONATE ALE VIETII ȘI OPEREI

Alis Niculică

Ion G. Sbiera este una dintre acele personalități care, deși respectate și apreciate de contemporani, este dată uitării după trecerea în neființă. Născut în localitatea bucovineană Horodnic de Jos, districtul Rădăuți, la 1 noiembrie 1836, într-o familie de țărani înstăriți, „care a păstrat, în urmașii săi, mai bine de patru sute de ani conștiința existenței sale particulare”¹, era al optulea din cei zece copii pe care i-au avut Ana și Gheorghe Sbiera. Primele noțiuni de scris și de citit le-a primit, în toamna 1943 – primăvara 1944, de la unul dintre învățătorii ambulanți care cutreierau Bucovina și care, pentru un acoperiș, hrană și o mică sumă de bani, îi învățau pe copii *Bucoavna, Ceaslovul, Psaltirea* și computul². La îndemnul cunoscuților și la stăruința soției sale, Gheorghe Sbiera și-a dus pe cei doi fii ai săi, Nicolae și Ion, în toamna anului 1845, la școala primară din Rădăuți, unde vor învăța timp de trei ani. „Pe timpurile acelea, scria peste ani cărturarul I. G. Sbiera, Rădăuțul era încă mai detot românesc (...). Tot negoțul se făcea numai prin intermediul limbii românești; chiar în zilele de rând nu auzai vorbindu-se decât românește. Înșiși străinilor li plăcea a vorbi românește ca să se deprindă mai bine într-un graiu, de carele aveau mare trebuință pentru îndeplinirea trebuințelor zilnice...”³. În școală, limba de predare era germană, învățătorii nu știau românește, iar elevii români erau obligați să învețe pe de rost materiile. Acest sistem de învățare avea un mare neajuns: copiii nu înțelegeau materiile predate, iar mai târziu, când puteau să comunice corect în limba germană, aveau acumulat deja un bagaj de noțiuni pe care le puteau exprima numai în limba germană, ei neputându-le corela cu noțiuni similare din limba română. „Întra-această tristă pozițiune am ajuns mai ales din a treia clasă gimnazială, de când începusei a ști mai multe în graiul nemțesc decât în cel românesc!”⁴.

În anul 1848, I. G. Sbiera s-a înscris la Școala Normală din Cernăuți, iar un an mai târziu s-a transferat la Gimnaziul superior. Din lipsa mijloacelor financiare era nevoit să dea lecții particulare altor școlari. Distingându-se la învățătură prin rezultate excelente și pentru că a manifestat dorința de a îmbrățișa cariera de preot, după absolvirea gimnaziului, Fondul Religionar Ortodox i-a acordat o bursă de 80 de florini. Era o practică curentă a Bisericii Ortodoxe de a-i ajuta pe copiii dotați, care nu dispuneau de mijloace materiale.

Încă de pe băncile școlii, Sbiera se pregătește ca autodidact, procurându-și, cu puținii bani, cărți de istorie, literatură, filozofie ș.a. Așa a ajuns în posesia *Istoriei Universale* a lui W. Fr. Schlossen, a unui *Compendiu de psihologie* aparținând lui Fr. Volkmar, a lucrării *Spiritul naturii* de Hans Cristian Orsted ș.a.m.d., care au contribuit la lărgirea considerabilă a zestrei sale de cunoștințe. După cum avea să mărturisească peste ani, aceste lecturi au produs în mintea adolescentului „o revoluție întregă”⁵.

La gimnaziul cernăuțean, Sbiera a avut marea șansă de a-l avea ca profesor pe Aron Pumnul, cărturar și mare patriot român, originar din Transilvania. Acesta a avut o influență hotărâtoare asupra carierei tânărului elev, contribuind decisiv la formarea conștiinței și a caracterului său. „Convenirile mele din ce în ce mai dese și tot mai intime cu acest mare și iscusit învățător au lăsat urme neșterse în sufletul meu și, pe nesimțite, m-au făcut să apuc calea și direcția în care m-am mișcat în toată viața ea ulterioară”⁶. Prin intermediul lui Aron Pumnul, Sbiera a ajuns să-i cunoască pe frații Hurmuzachi: Constantin, Eudoxiu, Gheorghe și Alexandru (Alec). Ultimul îl va iniția în „curentul autonomist și naționalist”⁷ din țară și-l va ajuta, mai târziu, în multe din întreprinderile sale pe tărâm cultural.

La gimnaziul cernăuțean, Aron Pumnul avea o bibliotecă pe care a pus-o la dispoziția gimnaziștilor. Prin diverse donații, aceasta și-a mărit substanțial zestrea, de ea răspunzând, pe rând, câte unul din cei mai buni elevi. Primul ei „custode” a fost I. G. Sbiera. După el au urmat și

alții, între ei aflându-se și Mihai Eminescu. Putem vorbi, astfel, de o primă bibliotecă cu caracter public din Bucovina, care a avut un rol deosebit și prin faptul că aici se găseau cărți românești, care nu puteau fi procurate din altă parte.

În anul 1857, Sbiera trece examenul de bacalaureat cu calificativul „excelent”, după care, la fel ca mulți alți tineri de vârsta lui, ia drumul Vienei, pentru a studia dreptul. În paralel va frecventa și cursurile Facultății de filozofie. În iulie 1861, Sbiera termină studiile superioare și se întoarce în Bucovina. Este gata să accepte o funcție publică în guvern, dar, la insistențele fraților Alecu și Gheorghe Hurmuzachi renunță la hotărârea sa și primește să-l suplinească la gimnaziu pe fostul său profesor Aron Pumnul, grav bolnav⁸. În cei zece ani de profesorat, Sbiera s-a arătat a fi un adevărat urmaș al pedagogului ardelean. Realizând faptul că elevilor le lipsesc elementare cunoștințe de istorie națională, a încercat să suplinească această lacună, ținându-le prelegeri de istorie a românilor, în măsura cunoștințelor de care dispunea. Lipsa unor manuale l-a determinat pe Sbiera să dobândească din mers cunoștințe de istorie, studiind lucrările de specialitate ale unor reputați cercetători români și străini, necesare pentru a-și îmbogăți prelegerile cu cele mai noi descoperiri în domeniu. Aceste prelegeri erau completate în mod fericit cu manifestările (excursii, sărbători religioase etc.), organizate împreună cu elevii, și care deveneau adevărate serbări cu caracter național: se cântau cântece populare, se recitau poezii patriotice, se țineau discursuri⁹.

În 1862, Sbiera s-a aflat în fruntea intelectualilor români care au pus bazele Reuniunii de Leptură din Cernăuți, devenită, după numai trei ani, Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Aceasta, grupând în jurul său pe cele mai luminate minți ale intelectualității bucovinene, organizând filiale în orașele și chiar localitățile rurale mai mari, a jucat, până la unire, același rol pe care l-a avut surata sa transilvăneană „Astra”¹⁰. Secretar al Societății a fost desemnat I. G. Sbiera, funcția de președinte fiind ocupată de Mihai Zotta, iar cea de vicepreședinte de Alexandru Hurmuzachi. „Dacă Al. Hurmuzachi este cel dintâi conducător al Societății, I. G. Sbiera este întemeietorul și sufletul ei. De la dânsul a pornit inițiativa înființării, el a elaborat primul proiect de statut, el a intervenit pentru a obține aprobarea lui. Și după înființare, I. G. Sbiera este cel mai important factor al ei, rămânând în comitet, cu puține întreruperi, până în anul 1896”¹¹.

I. G. Sbiera s-a aflat, de asemenea, printre întemeietorii și principalii colaboratori ai revistei „Foaia Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina”, după moartea redactorului acesteia, Ambroziu Dimitroviță, revistă pe care a condus-o, din iulie 1866 până în decembrie 1869¹². El a publicat aici, dar și în „România Jună”, „Arhiva”, „Candela”, „Familia”, „Gazeta Transilvaniei”, „Vatra” etc., cronici, articole, necrologuri, studii de istorie, lingvistică și folclor.

Cunoscut și apreciat pentru activitatea sa, în 1866, este numit membru al Societății Literare Române (viitoarea Academie Română), înființată în capitala tânărului stat român, având drept scop principal întocmirea *Dicționarului și Glosarului limbii române*, „acele două mari coloane ale templului literar al națiunii române”. Societatea transformându-se în Academia Română, Sbiera a devenit membru fondator al acestui înalt forum științific. La 8/20 august 1867 el va fi ales secretar al Societății Literare¹³. Câteva zile mai târziu este cooptat în comisia însărcinată cu alcătuirea unui „Proiect de ortografie după principiu etimologic, căutând a concilia, pe cât se poate, și fonetica limbii cu dânsul”. Ca membru al acestei comisii, I. G. Sbiera propune un punct de vedere propriu, pe care îl va prezenta ca pe „unicul național și corespunzător pentru scrierea limbii române”, după socotința sa, și singurul capabil să unifice ortografiile tuturor provinciilor românești¹⁴. Deși respins de plenul academic, acest proiect conferă autorului meritul de a fi primul filolog care, în prima sesiune a Societății Academice Române, destinată unificării ortografiilor române, s-a opus etimologismului și a prezentat prima variantă completă și unitară a alfabetului latin al limbii române, având la bază principiul fonetic¹⁵.

Demisionând de la conducerea Foii Societății și apoi din învățământ (1871), Sbiera se angajează custode la Biblioteca Bucovinei, instituție înființată în 1851¹⁶. Aici va lucra timp de

patru ani (până în 1875), dând dovadă de aceeași sârguință și conștiinciozitate. Odată cu înființarea Universității și trecerea Bibliotecii Țării sub patrimoniul acestei instituții, Sbiera își menține postul de custode.

Activitatea sa pe tărâm științific și cultural i-a adus notorietate, în vreme, bucurându-se de un prestigiu cum puțini contemporani îl aveau. „Toată viața mea – va scrie el – am petrecut-o cu ochii în carte și cu condeiul în mână. Cărțile erau prietenii mei cei mai buni și cititul lor conversarea cea mai plăcută”¹⁷. Acest lucru determină autoritățile să-l propună pentru Catedra de limba română de la nou înființata Universitate (1875). În ziua de 18 octombrie 1875, I. G. Sbiera își va susține discursul de deschidere a cursurilor sale, intitulat: *Educația veche și educația nouă*. Acesta a fost primul „curs” rostit în limba română la Universitatea cernăuțeană.

Pentru că nu era profesor titular, Sbiera a fost nevoit să păstreze, un timp, și postul de custode de la Bibliotecă. În 1881, obține titulatura asupra catedrei, iar în 1886, doctoratul în filozofie. Sbiera va rămâne profesor până în anul 1906, când locul său va fi luat de Sextil Pușcariu¹⁸. Bolnav și împovărat de ani, venerabilul dascăl se va stinge din viață zece ani mai târziu, la 22 octombrie 1916, la Cernăuți.

Opera lui I. G. Sbiera tratează probleme sociale și ideologico-culturale, istorice și didactice, de ortografie și filologie, memorialistică, de istoria literaturii și folclor. Crescut și educat într-o societate condusă după regulile administrației străine, Sbiera a promovat o anume ideologie națională, în care un loc important îl ocupau problemele privitoare la conceptul de națiune, la însemnătatea și rolul graiului național, la școală și rolul ei în educarea tineretului sau cele de etnogeneza românilor precum și a spațiului geografic în care aceștia au apărut și s-au manifestat ca națiune.

După cum observa Pavel Țugui, criticul literar care i-a făcut, poate, cel mai bun studiu critic, opera savantului poate fi împărțită cronologic în două: cea din anii de tinerețe (1860-1875) și cea din anii maturității (1875-1906). Dacă în prima etapă a fost preocupat de problemele legate de viața publică din Bucovina, de învățământ, de chestiuni de limbă și folclor, în cea de a doua se va ocupa de cercetarea trecutului istorico-cultural al poporului român, pentru a-și redacta cursurile de istorie veche destinate studenților săi și va elabora monografiile, precum și un studiu asupra *Codicelui Voronețian*.

După cum am menționat anterior, în prima etapă a activității sale, Sbiera s-a ocupat mai mult de problemele ortografiei și limbii literare. În studiul intitulat *În cauza unificării ortografiilor române*¹⁹, se pronunță împotriva „separatismului lingvistic”, respingând principiile etimologice și susținând principiile fonetismului. Aceste principii le va promova și în cadrul Comisiei filologice a Societății Academice Române, când va propune un alfabet român cuprinzând 27 de semne. Propunerea sa, deși ascultată, nu găsește, din păcate, ecou favorabil²⁰.

Încă din vremea studenției datează o primă încercare, eșuată de altfel, de alcătui o colecție de *Povești, Cântece, Descântece și Cimilituri*. Între 1855 și 1856 Sbiera cercetează satele Horodnic de Jos și Voitinel, adunând un mare număr de povești. Acestea vor fi publicate abia peste 30 de ani, în 1886, sub titlul *Povești populare românești. Din popor luate și poporului date*. Deși autorul repovestește basmele și poveștile culese, el nu denaturează expresivitatea limbajului popular, reușind cu iscusință să reconstituie atmosfera firească a narațiunii²¹. Lucrarea este considerată printre primele de acest gen din țară, conținând motive, anecdote și clișee originale, cu caracter de unicitate, fapt care-i sporește valoarea istorică și științifică, iar autorul se dovedește un adevărat folclorist. Ea se remarcă prin bogăția și varietatea subiectelor pe care le conțin basmele, poveștile și snoavele culese. În plus, limba populară a *Poveștilor* prezintă particularitatea graiului bucovinean.

Al doilea volum, intitulat *Colinde, cântece de stea și urări la nunți*, apare peste doi ani. Este o lucrare prestigioasă, care se impune prin observații interesante privind datina colindatului, descrierea obiceiurilor Malanca și Irozii ș.a. Orațiile de nuntă sunt însoțite de note explicative, alcătuiind o „succintă schiță monografică a acestui ceremonial”²².

Alături de frații Hurmuzachi, V. Alecsandri, D. Petrino, D. Paicu ș.a., Sbiera devine, din 1865, colaborator al „Foi Societății...”. Chiar din primul număr al acestei publicații îi apare

studiul „Despre însămânța refrenului de *O Lere Doamne* din colindele românești, despre timpul ivirii și despre însemnătatea lor”. Devenind apoi redactor al „Foi Societății...”, după cum am mai menționat, va impune sistemul lingvistic preconizat de Aron Pumnul, ceea ce va conduce la o ruptură a relațiilor cu Vasile Alecsandri, acesta din urmă fiind revoltat de transcrierea lucrărilor sale de către Sbiera²³ și, în final, la apunerea publicației.

Una dintre cele mai mari întreprinderi ale Societății culturale „Astra” din Sibiu a fost elaborarea *Enciclopediei românești*. Cel care a primit această grea misiune a fost dr. Corneliu Diaconovici. Acesta va apela la colaboratori din toate provinciile românești. Din Bucovina, cel mai avizat colaborator s-a dovedit a fi I. G. Sbiera, care a furnizat relații pertinente referitoare la persoane, denumiri de locuri geografice și localități, apărute în toate cele trei volume (Sibiu 1889, 1900 și 1904)²⁴.

Lucrările memorialistice *Familia Sbiera...* și *Aron Pumnul. Voci asupra vieții și însemnătății lui...*, constituie un capitol însemnat din activitatea savantului. Prima, structurată în trei părți (*Tradiția familiară, Familia Sbiera în istorie și Amintiri din viața mea*) reprezintă o mare valoare documentară, mai ales prin informațiile de istorie a vieții politice și culturale a Bucovinei, corelate cu evenimentele din întreg Imperiul. Valoroasă sub aspect documentar este și monografia *Aron Pumnul. Voci asupra vieții și însemnătății lui...* Lucrarea – o colecție de cuvântări și articole – include în anexă broșura *Lăcrămioarele învățăceilor gimnasiaști la mormântul prea-iubitului lor profesor Arune Pumnul, răpăusat într-a 12/14 ianuarie, Cernăuți, 1866*. În această broșură se află și poezia de debut a lui Mihai Eminescu.

În 1885 I. G. Sbiera publică *Codicele Voronețian*, un manuscris care, după părerea sa, datează din sec. al XVI-lea, reprezentând copia unei traduceri românești a unor texte religioase (faptele apostolilor și trei episoade sobornicești, una a apostolului Iacob și două ale apostolului Petru). El face o analiză științifică, care a stârnit multe controverse asupra vechimii acestui document și a locului scrierii sale.

Ca profesor universitar, Sbiera a ținut la Universitatea din Cernăuți cursuri de limbă și literatură română, pe baza unor documentații riguroase. O parte din cursurile universitare au văzut lumina tiparului sub titlurile: *Mișcări culturale și literare a românilor din stânga Dunării între 1504-1714* (Cernăuți, 1897) și *Contribuiri pentru o istorie socială-cetățenească, religioasă-bisericească și culturală a românilor de la originea lor încoace, până la 1504* (Cernăuți, 1906). Aceste două lucrări monumentale, alături de monografia *Familia Sbiera...*, reprezintă partea cea mai importantă și trainică a operei lui I. G. Sbiera. El a încercat să găsească răspunsuri la o serie de probleme majore cum ar fi: originea poporului și a limbii române, ce se înțelege prin literatura națională și care sunt elementele definitorii ale „literaturii frumoase și artistice”. Ca disciplină de studiu, considera *Istoria literaturii* ca fiind „cea mai importantă, pentru că literatura este motorul cel mai puternic și cel mai eficient al culturii în general”²⁵. Folosind toate sursele de informații apărute până la scrierea acestor opere, Sbiera le va consemna conștiincios, alcătuind astfel o „primă bibliografie generală” privitoare la istoria limbii române²⁶. Lucrărilor de mai sus li se adaugă monografiile despre Grigore Ureche și Miron Costin, ultima fiind cea dintâi lucrare de acest fel dedicată cronicarului moldovean.

Opera acestui cărturar bucovinean, deși nu are o mare întindere, prezintă un interes deosebit, având o valoare documentară de necontestat. Ea a avut partea sa de contribuție la deșteptarea sentimentelor naționale din Bucovina și a pus bazele dezvoltării ulterioare a catedrei de limbă română de la Universitatea cernăuțeană.

Résumé

L'œuvre de I. G. Sbiera traite des problèmes sociaux et idéologiques-culturelles, historiques et des Mémoires, d'orthographe et de philologie, de l'histoire de la littérature et du folklore. Motivé par sa évolution et éducation dans une société gouvernée par les règles d'une administration étrangère, Sbiera était le promoteur d'une certaine idéologie nationale dont un

place particulier était concédé aux problèmes concernant le concept du nation, la signification et le rôle de langage national, l'école et sa destination face a l'éducation de la jeunesse, aussi que des thèmes de l'ethnogenèse des Roumains et de leur espace géographiques, berceau de naissance et territoire ou ils s'exprime comme nation.

NOTE:

1. I. G. Sbiera, *Familia Sbiera și Amintiri din viața autorului*, Cernăuți, 1899, p. 87.
2. *Ibidem*, p. 91; Leca Morariu, *Irachie și Ciprian Porumbescu*, vol. I, București, Ed. Muzicală, 1986, p. 58; M. Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774-1862), *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 284.
3. I. G. Sbiera, *op. cit.*, p. 92.
4. *Ibidem*, p. 93.
5. *Ibidem*, p. 103.
6. *Ibidem*, p. 106.
7. Ioan Cocuz, *Partidele politice românești din Bucovina 1862-1914*, Suceava, Ed. „Cuvântul nostru”, 2003, p. 181-187.
8. N. Tcaciuc-Albu, *Viața și opera lui I. G. Sbiera*, Cernăuți, 1936.
9. Al. Procopovici, *Doi dascăli bucovineni: I. G. Sbiera și Sextil Pușcariu*, în „Luceafărul”, XV, Sibiu, 1920, p. 4-5.
10. Constantin Loghin, *Șaptezeci de ani de la înființarea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862-1932)*, Cernăuți, 1932, p. 5-6.
11. *Ibidem*, p. 8.
12. I. Hangiu, *Dicționarul presei literare românești 1790-1990*, București, Ed. Fundației Culturale Române, 1990, p. 195.
13. Dorina N. Rusu, *Istoria Academiei Române. Repere cronologice*, București, Ed. Academiei Române, 1992, p. 9.
14. Pavel Țugui, *Prefață la I. G. Sbiera, Povești și poezii populare românești*, București, Ed. Minerva, 1971, p. XII.
15. *Ibidem*, p. XXIV.
16. Eugen Păunel, *Biblioteca Universității din Cernăuți*, în „Boabe de grâu”, nr. 4, București, 1933, p. 225-227.
17. I. G. Sbiera, *Familia Sbiera...*, p. 406.
18. Constantin Simionescu, *Centenar Sextil Pușcariu*, în „Săptămâna culturală”, nr. 319, 14 ianuarie 1977, p. 4.
19. I. G. Sbiera, *În cauza unificării ortografiilor române*, în „Foaia Societății”, an I, nr. 7/1865, p. 170-176; nr. 8, p. 181-195; nr. 12, p. 283-291.
20. „Analele Societății Academice Române”, tom 1-4, 1867-1871, București, 1869, p. 79-85.
21. *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Ed. Academiei Române, 1979, p. 769.
22. Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, vol. II, București, Ed. SAECULUM I.O, 1998, p. 199, 200.
23. Constantin Loghin, *op. cit.*, p. 26.
24. Corneliu Diaconovici, *Enciclopedia română, publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*, tom I-III, Sibiu, 1889, 1900, 1904.
25. I. G. Sbiera, *Contribuiri pentru o istorie națională*, Cernăuți, 1906, p. 35-36.
26. Pavel Țugui, *op. cit.*, p. XXXI.